

Norsk lokalhistorie mot tusenårsskiftet

Harald Winge

Fortid og Nutid marts 1996, s. 21-37

I Norge har lokalhistorien siden det 20. århundredes begyndelse været en anerkendt og flittigt dyrket genre, også blandt professionelle historikere. I denne artikkel beskriver og vurderer Harald Winge genrens utvikling. Han påpeger, at den stigende profesjonalisering af det lokalhistoriske arbejde gjennom de seneste årtier ikke alltid har medført nogen afgørende kvalitativ ændring i henseende til problemformulering og syntese. Siden etableringen i 1930'erne af mønsteret for den professionelle historikers udarbejdelse af lokalhistoriske fremstillinger er genrens fornyelse næsten udelukkende kommet fra nabovidenskaber som geografi og etnologi.

Harald Winge, f. 1940, magister i etnologi 1969. Siden 1987 leder af Norsk lokalhistorisk institutt, Postboks 4017, Ullevål Hageby, N-0806 Oslo.

Lokalhistorie i Norge er både en faglig disiplin og en folkebevegelse.¹ Slik har det vært helt siden den moderne lokalhistoriske impuls så dagens lys tidlig på 1900-tallet. Dette dobbeltforhold manifesterer seg på den ene siden ved at norske historikere gjennom hele 1900-tallet har vært interessert i å drive lokalhistorisk forskning i form av oppdragsarbeid beregnet på et bredt publikum, ved at de samme historikere gjerne debatterer lokalhistoriske mål og midler, og ved at lokalhistorie i dag vies betydelig faglig oppmerksomhet ved våre universiteter og distrikthøgskoler. På den andre siden har vi den store amatørinteressen som nå finnes over hele landet og i alle samfunnslag, og som kommer til uttrykk dels gjennom oppslutningen om de lokale historielagene, dels gjennom alle de lokalhistoriske bokverk, periodika og andre publikasjoner som blir til på lokale initiativ, og som finner avsetning i lokalsamfunnene, ofte i relativt høye opplag.

I denne artikkelen skal vi se nærmere på visse deler av denne litteraturen.

Norsk lokalhistorisk litteratur: Genre

Den norske lokalhistoriske litteraturen har visse særtrekk, som ytrer seg i form av en rekke faste genrer. Sentralt står *bygdeboka*, som hører hjemme i landdistriktene og som vanligvis har dagens kommune som geografisk avgrensning. Bygdebøker er forholdsvis store verk, som bare i de sjeldneste tilfeller rommes innenfor ett bind. Mange kommuner kan vise fram både fire, seks og åtte binds bygdebøker, på til sammen flere tusen sider.

Den tradisjonelle bygdeboka har to hovedkomponenter. Det er for det ene *gårds- og slektshistorien*, som forteller historien om én og én gård, ett og ett bosted, fra så langt tilbake som man kan vite noe, og fram mot dagen i dag, og for det andre *den generelle bygdehistorien*, som inneholder historien om hele bygdesamfunnet sett under ett. Det er en vanlig oppfatning blant historieinteresserte mennesker over det meste av det rurale Norge at et hvert sted bør ha et komplett bygdebokverk, altså både gårds- og slektshistorie og generell bygdehistorie. For byene

(kjøpstedene) skrives normalt ikke individualiserende bostedshistorie, bare *generell byhistorie*. Mellom generell bygdehistorie og generell byhistorie er forskjellene ikke større enn at de to i praksis kan anses som samme genre. Hit kan man også regne *distriktshistorien*, dvs. historien om enheter større enn den enkelte kommune, f.eks. et gammelt fogderi eller et fylke (amt).

Årlig utkommer det i Norge mellom 20 og 50 bind av den type bokverk som vi her taler om, og som vi kanskje kan kalle lokalhistoriens »flaggskip«. Dette er hovedverkene innenfor norsk lokalhistorie, og de tar normalt sikte på å dekke det man der og da oppfatter som de viktigste sider ved fortiden.

Som en genre for seg kan man regne de lokal- eller regionalhistoriske *årbøkene*. År om annet kommer det nå ut mellom 250 og 300 slike publikasjoner, høyst forskjellige med hensyn til innholdsmessige pretensjoner, utstyr og omfang. Om vi regner med at gjennomsnittlig ti skribenter slipper til i hver årbok o.l., betyr det at over 2.500 interesserte og skrivelystne personer, for det meste amatører, årlig kommer til orde i disse publikasjonene.

I tillegg til hovedverkene og årbøkene finnes det en meget omfattende gruppe av allehånde *andre lokalhistoriske arbeider* – det være seg bedriftshistorie, foreningshistorie, skolehistorie, kirkehistorie, veihistorie, båthistorie, krigshistorie, slektshistorie osv. osv. Dette er alt sammen litteratur som tar for seg én bestemt hendelse, én bestemt samfunnssektor, ett bestemt tema, og som ikke tar sikte på en framstilling som favner om hele lokalsamfunnet, slik bygdeboka og bygdehistorien gjør. Bibliografier utgitt av Universitetsbiblioteket i Oslo viser at det årlig ble publisert ca. 650 titler »annen lokalhistorisk litteratur« i tiden 1971-1990, mens det tilsvarende tallet for tidsrommet 1946-1970 var ca. 400.² Kvantitativt sett er det altså

denne mangfoldige gruppen av arbeider som er størst.

Historielag og lokalsamlinger

De fleste av årbøkene og en god del »andre lokalhistoriske arbeider« blir utgitt av lokale eller regionale *historielag*. I landets 435 kommuner finnes det pr. idag godt og vel 500 slike lag. Når det finnes flere lag enn kommuner, samtidig som enkelte kommuner mangler lokale historielag, skyldes det at i en del storkommuner, som er oppstått ved sammenslåing av flere mindre kommuner, er det ikke skjedd en tilsvarende samling av de gamle historielagene. I tillegg er det i de siste årene oppstått en del såkalte *bydelslag* i de større byene.

Egne *arbeiderhistorielag* er også kommet til, delvis i reaksjon mot eldre historielags tradisjonelle fokusering av visse samfunnsgrupper og ignorering av andre, likeså egne *kysthistorielag*, som en tilsvarende reaksjon mot en velkjent tendens både i kildemateriale og blant lokalhistorikere til å framheve jord og bonde, ofte på bekostning av de maritime næringer.

Antall medlemmer pr. historielag varierer fra en håndfull til over tusen, og et samlet, pålitelig medlemstall foreligger ikke, men kanskje ligger det på omtrent hundre tusen.

Av *lokalhistoriske samlinger* (lokalsamlinger), dvs. institusjoner som tar vare på privat, lokalt kildemateriale, blir det stadig flere, men det er vanskelig å gi et eksakt tall, for institusjonene er av forskjellige typer. I alt finnes det kanskje bortimot 100 selvstendige arkivinstitusjoner av denne typen, men i tillegg sitter ganske mange museer og biblioteker med samlinger som i varierende grad kan kalles lokalsamlinger i denne forstand.

Likeså synes *skolefaget »lokal historie«* å vinne terreng. Denne utviklin-

gen har støtte av de sentrale myndigheter, men i praksis står og faller faget med de lærerkrefter som finnes ved den enkelte skole.

Nærmere om hovedgenrene

Gårds- og slektshistorie er en egenartet norsk genre, som ikke synes å være dyrket i andre land, og som omfatter a) trekk av den enkelte gårdens eller det enkelte bostedets demografiske, økonomiske, sosiale og kulturelle historie, og b) opplysninger om hvert enkelt individ, hver enkelt familie som har bodd der.

Bostedene er i dag av høyst forskjellige typer, men over det meste av Norge regner man enkeltgården som den typiske bosetningsformen i eldre tid, og i alle bygder er hele det bebodde området fullstendig dekket topografisk av slike opprinnelige enkeltgårdsområder.

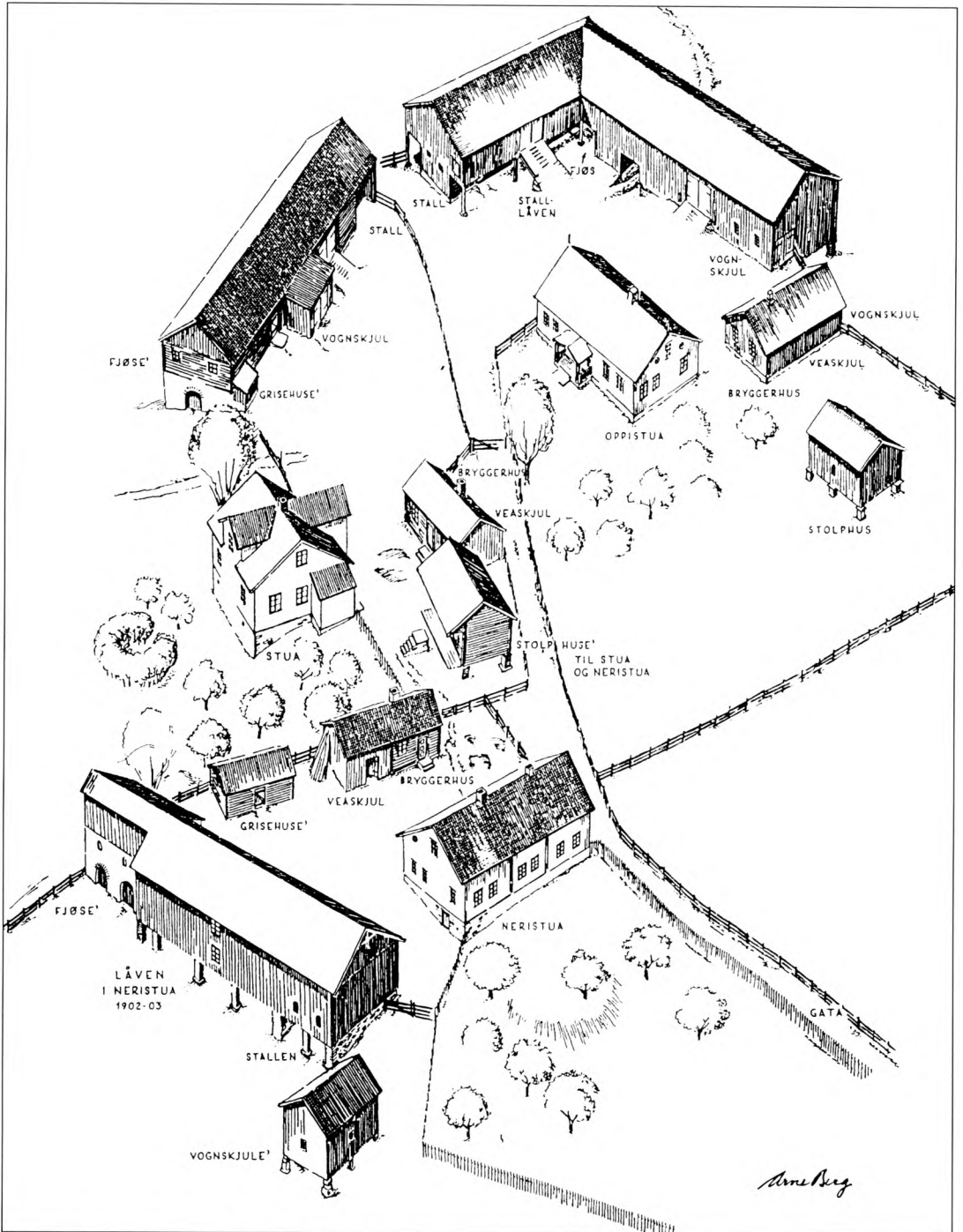
Disse gårdsområdene kan for det første iakttas i terrenget, der de opptrer som relativt lett identifiserbare enheter, avgrenset fra hverandre ved grenser av gjennomgående høy historisk stabilitet, grenser som ofte faller sammen med topografiske skillelinjer (bekker, høydedrag); de har egne navn, gårdsnavn, som har vært de samme gjennom tusen år eller mer, bare underkastet språkutviklingens normale, lydligte endringer; de har vært mer eller mindre kontinuerlig bebodd og dyrket i ett til to tusen år. Og de samme enhetene kan, for det andre, gjenfinnes under sine individuelle navn i skriftlig kilde-materiale av ulik art fra middelalderen og framover – i diplomer, skattelister, matrikler, kirkebøker, folketellinger, skifter, tingbøker osv. Gårdene har etterlatt seg tallrike spor i disse kildene. De norske gårdene er altså enheter som *kan* studeres historisk, særlig fra 1600-tallet og framover.

Praktisk talt et hvert gårdsområde

vil naturligvis i århundrenes løp være blitt mer eller mindre oppdelt, i to, fire, seks mindre gårder, som fremdeles kan være jordbruksenheter, eller som kan ha blitt delt videre i femti, hundre eller tusen boligenheter, som til sammen dekker det samme geografiske området som en gang var enkeltgården. Hvert enkelt bosted som nå eksisterer innenfor dette området, eller som man har kunnskap om en gang eksisterte, får sin historie individuelt skissert i den typiske gårds- og slekshistorien av i dag. Det vanligste er at også helt nye bosteder, f.eks. villabebyggelse og mindre tettsteder, behandles individuelt i slike bokverk, men i en god del tilfeller behandles bare den bosetningen som eksisterte før et visst tidspunkt, f.eks. 1940 eller 1965; sistnevnte år ble en lang rekke småkommuner slått sammen til større enheter.

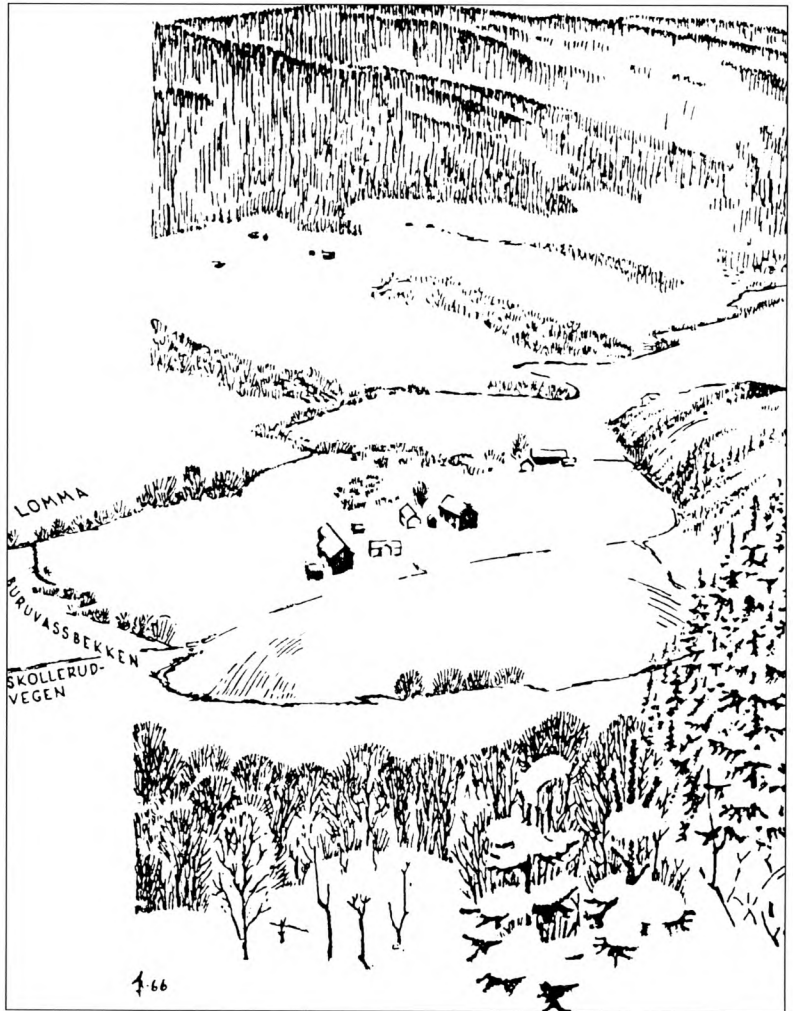
Utgangspunktet for gårdshistorien er hele det opprinnelige gårdsområdet. De vanligste komponentene i denne historien er opplysninger om gårdens beliggenhet, grenser, topografi og jordsmonn, om gårdens alder, om navn og fornminner, om eventuell ødetid, om hvordan bruksdelingen av gården er skjedd (bruk = gårdpart som drives for seg), om utsæd, avling og krøtterhold på de enkelte bruk fra 1600-tallet og framover, om gårdens »herligheter«, dvs. utmark, seter, skog, fiske, kvern, sagbruk etc., om bygningshistorie og folketal.

Det annet hovedtema i denne type bøker er menneskene. Også her er framstillingen individualiserende. De som har bebodd disse bostedene blir presentert én og én, med navns nevning, i én og én familie om gangen, så langt vi kjenner dem, vanligvis fra annen halvdel av 1600-tallet og framover til i dag, gjerne helt opp til tryknings-tidspunktet. Vanlige opplysninger om mann og kone er navn, år (og eventuelt dato) for fødsel/dåp, ekteskapsinngåelse og død/begravelse. Alle ekteparets

Eksempel på norsk gårdsbebyggelse i eldre tid. Rekonstruksjonstegning av tunet på den tre-delte gården Skollerud i Bærum like vest for Oslo. Tegningen er tatt fra Arne Berg, Norske gardstun, Oslo 1968, s. 25. Rekonstruksjonen gjelder tidspunktet ca. 1895, og er foretatt på grunnlag av skriftlige og muntlige kilder. Denne gården, som etter navnet å dømme kan stamme fra høymiddelalderen, var på dette tidspunktet delt i tre bruk. Hvert bruk har sin stue eller hovedbygning og fullt sett med uthusbygninger. Den dyrkbare jorda lå ennå i teigblanding. Utskiftning ble foretatt 1910-1912. Tegning: Arne Berg. Denne og følgende tegninger er gjengitt her med tegnerens tillatelse.

Den norske enkeltgård-
 en. Samme gård, Skol-
 lerud i Bærum, slik den
 ligger i terrenget, med
 hele gårdsområdet gan-
 ske klart avgrenset fra
 nabogårdene ved høyde-
 drag, bekk (Buruwass-
 bekken) og elv (Lomma).
 Tegningen forestiller si-
 tuasjonen etter utskift-
 ningen i 1910-1912, da
 en av brukerne hadde
 flyttet sine bygninger ut
 av det gamle fellestunet.
 Tegning: Arne Berg.

barn blir nevnt med navn og fødselsda-
 to/-år, og det blir fortalt kort hvordan
 det gikk med hver enkelt av dem: No-
 en døde kanskje tidlig, noen ble
 kanskje gift til andre, navngitte boste-
 der i samme bygd (hvor man kan lese
 videre om dem) eller utenbygds (og fin-
 nes kanskje omtalt i bygdebøker der),
 én sønn eller datter overtok kanskje
 foreldrenes gård, og dannet i så fall
 den neste familie som omtales under
 dette bosted. Slik fortsetter det, til alle
 bosteder og familier på vedkommende
 gårdsområde har fått sin individuelle
 historie kort fortalt. Og slik tas gårds-
 område for gårdsområde, til hele byg-
 da eller kommunen er dekket.

Det er, som man vil forstå, ikke tale
 om slektshistorie i vanlig forstand, i
 det framstillingen ikke tar for seg hver
 enkelt slekt i sammenheng. Riktigere
 er det å kalle det en brukerhistorie
 (bruker = oppsitter), for det er det indi-
 viduelle bruk og de tilhørende familier
 i kronologisk orden som bestemmer
 disse bøkens disposisjon.

Normalt begrenses personalhistori-
 en til de mennesker som har bodd hele
 sitt liv i bygda; når noen flytter ut, blir
 det kanskje sagt hvor hen, hvis det er
 kjent, men vedkommende blir oftest
 ikke fulgt videre. Det finnes imidlertid
 også eksempler på at forfatteren syste-
 matisk »forfølger« utflytterne, ikke ba-

re til nabobygda, til nærmeste by eller til hovedstaden, men helt til Amerika, og gjør rede for deres karrierer og etterkommere i de fremmede omgivelser, helt opp til i dag.³

Ved et bygdebokarbeid blir som regel gårds- og slektshistorien skrevet først. Deretter forestår arbeidet med bygdas eller kommunens generelle historie.

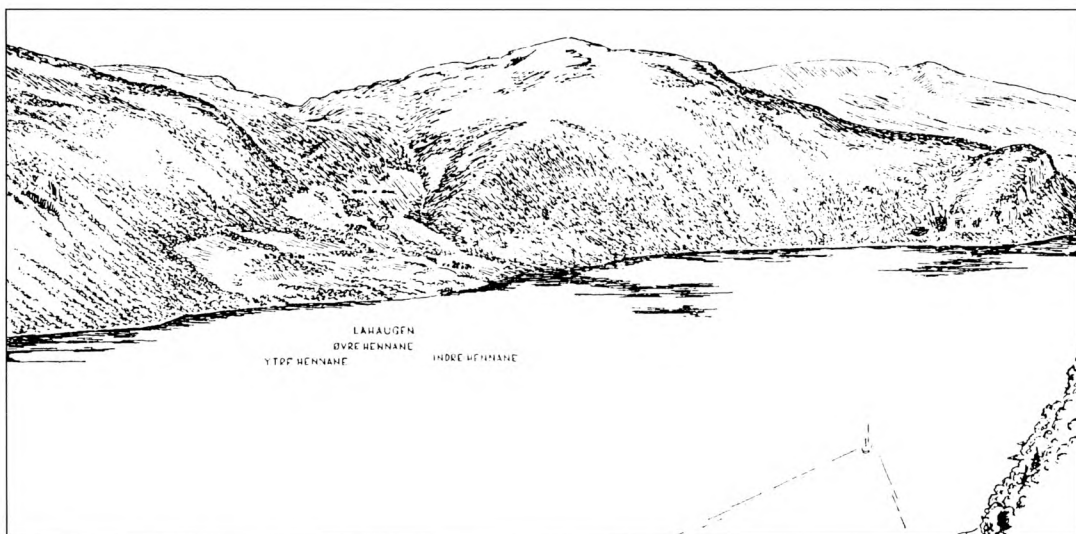
Hensikten med *den generelle bygde- og byhistorien* er som nevnt å skrive en framstilling av *hele* lokalsamfunnets historie. Mange, kanskje de fleste slike verk har hva man kan kalle en »totalhistorisk ambisjon«, dvs. at forfatteren tar sikte på å prestere en bred, samfunnshistorisk framstilling, der alle vesentlige sider av den lokale fortiden er trukket inn – befolkningshistorie, økonomiske, sosiale, politiske, kulturelle og religiøse forhold. Men generell lokalhistorie skrives på ulike måter. Kort fortalt har man i Norge tradisjonelt operert med et hovedskille mellom tematiske (»emnedelte«) framstillinger på den ene siden og periodiserende (»kronologiske«) på den andre, og mens amatørerne gjerne har holdt seg til den tematiske modellen, har de profesjonelle nesten enstemmig foretrukket den kronologiske. I praksis viser det seg imidlertid at disse to disposisjonsmåter ofte går over i hverandre, i og med at det skrives periodisk inndelte bygde- og byhistorier som faktisk er rent tematiske innenfor hver periode.

Et mer adekvat distinkt kriterium får man ved å plassere disse arbeidene langs en skala, der man i den ene enden finner de de rent deskriptive, kilde- og faktabundne framstillingene, med eller uten en overordnet periodisering, primært kjennetegnet ved at hvert tema utgjør et relativt lukket univers.⁴ Retningen kan kalles *isolerende lokalhistorie*. Dette er arbeider der historikeren ikke makter – eller ikke ønsker – å overskride de tradisjo-

nelle temagrenser og kildematerialets føringer, der f.eks. jordbrukshistorien blir et univers for seg, adskilt fra alle andre sider av samfunnshistorien. Forfattere som skriver slike framstillinger nøyter seg stort sett med å bringe kildenes opplysninger videre, og stiller selv ingen spørsmål som kildene ikke umiddelbart legger dem i pennen. Det er kildene som bestemmer hvor ferden skal gå. Arbeider sterkt preget av isolerende tilnærming kommer i dag mest fra amatørhold.

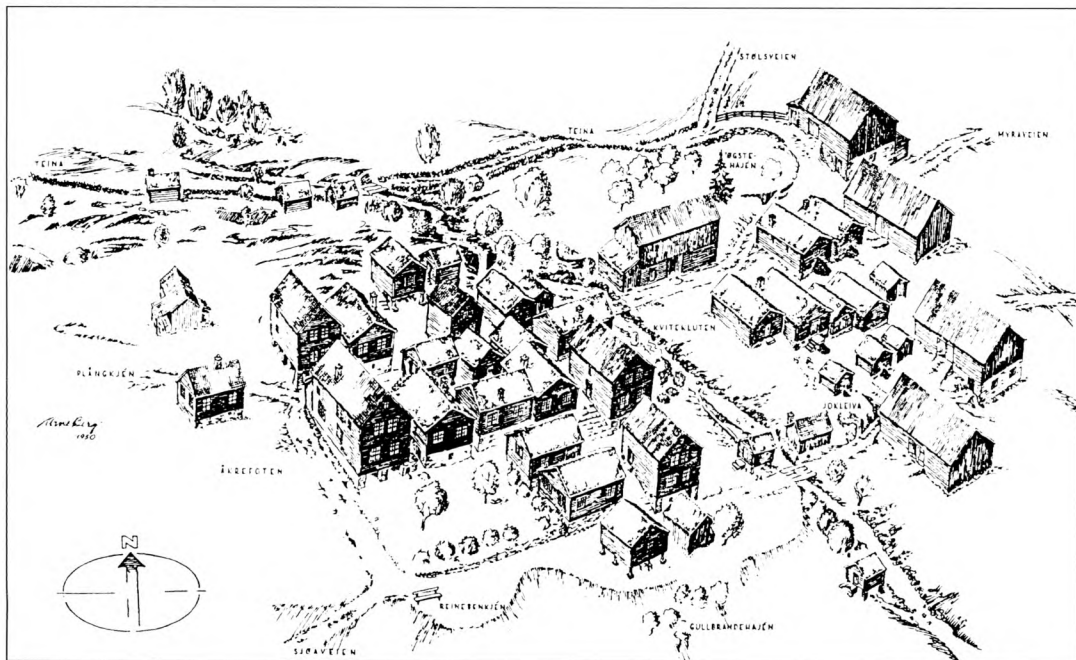
I et bredt midtfelt av skalaen ligger en relativt stor mengde framstillinger, de fleste med periodisering, som er mindre preget av beskrivelse enn de nyss nevnte, og med mer eller mindre tydelige innslag av problematisering og analyse. Temagrensene synes imidlertid også her å sette skranker for historikerens tanke, slik at spørsmålsstillinger og årsaksdrøfting får en tendens til å holde seg innenfor det temaet som er i fokus. Også disse framstillingene blir dermed i overveiende grad temabundne og sektorpregete, dvs. ganske langt på vei isolerende. Men forfatteren spiller gjennomgående en noe mer aktiv rolle her enn i foregående gruppe.

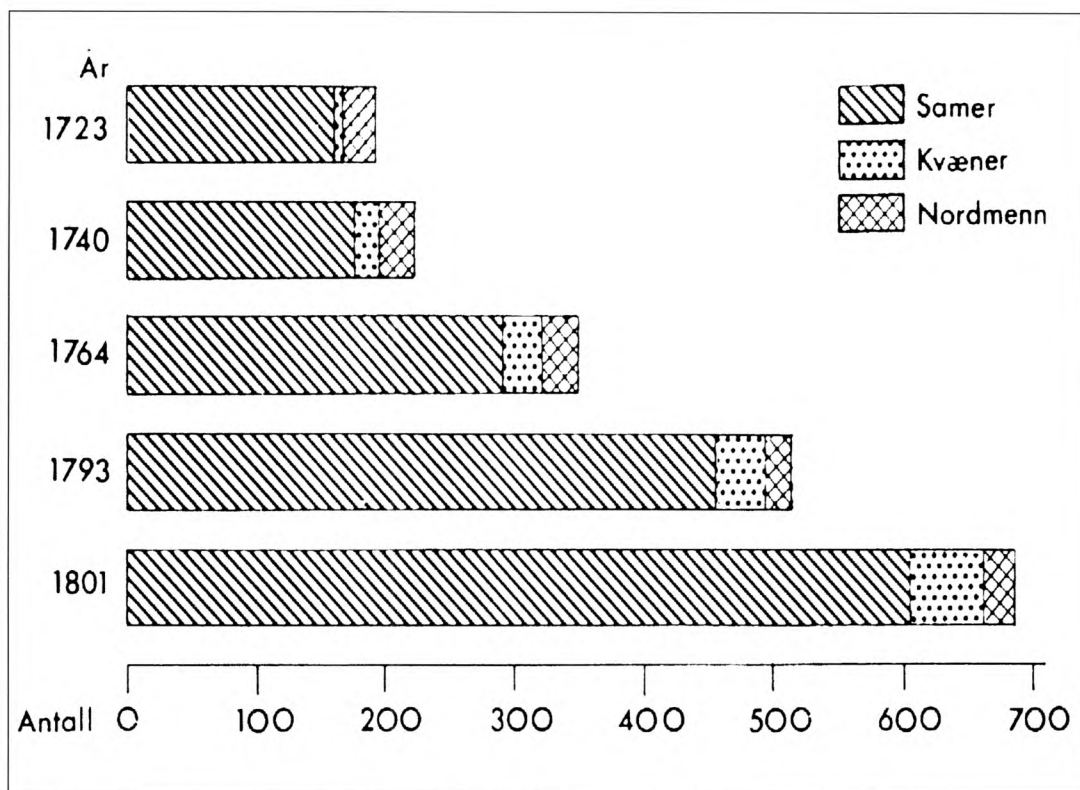
Helt mot den andre enden av skalaen ligger et antall arbeider – foreløpig et mindretall – som kjennetegnes av en aktivt problematiserende og analyserende tilnærming, og av at forfatterne ikke lar seg stanse av konvensjonelle temagrenser. Tvert i mot: I disse arbeidene er problemdrøftingen bevisst temaovergripende. Det er forfatternes ambisjon å integrere empiri fra forskjellige samfunnsområder i analysen, med sikte på å presentere et helhetlig, koherent bilde av lokalsamfunnet, sett i lys av de grunnleggende elementer i tilværelsen. For en kystkommune kan det grunnleggende elementet i historien være avhengigheten av havet, for en forstadskommune kan det være nettopp forstadssituasjonen, for en

Tun og teigblanding. Dette er en oversiktstegning over Hennebygda eller Hennane, et gårdsområde i Gloppen i Nordfjord på Nordvestlandet. Vi skimter fire husklynger eller tun, Indre, Ytre og Øvre Hennane, samt Lahaugen øverst mot fjellet. Kildene tyder på at Indre Hennane er det eldste tunstedet, og at delingen i et indre og et ytre tun skjedde i middelalderen. Øvre Hennane ble bygd i slutten av 1500-årene, og Lahaugen er antagelig enda yngre. På hvert tun var det flere bruk, dvs. flere selvstendige familier (se neste illustrasjon). Jorda lå i teigblanding inntil utskiftning ble foretatt rundt 1900. Da ble også de gamle tun oppløst, og brukerne flyttet sine hus ut fra fellestunet. Tegningen er en rekonstruksjon foretatt av Arne Berg, her gjengitt etter boken Norske gardstun, Oslo 1968, s. 180.

Et vestlandsk tun. »Nærbilde« av et av de tun som skimtes på foregående tegning. Dette er Ytre Hennane, rekonstruert for ca. 1880 av Arne Berg på grunnlag av opplysninger fra informanter. Det er fem bruk i tunet på dette tidspunktet. En bekk deler tunet, med innhus (bygninger for folk og mat) på den ene siden og uthus på den andre. I de fleste tun lå innhus og uthus mindre klart atskilt. Fra Arne Berg, Norske gardstun, s. 181.

Samer, kvæner og nordmenn i Nord-Norge. Figuren illustrerer de etniske forholdene i Kvænangen lengst nord i Troms, på grensen til Finnmark fylke, fra 1723 til 1801. Samene var tallmessig helt overlegne, men der fantes minoriteter av kvæner (innvandrere fra Finland) og nordmenn (vesentlig øvrighetspersoner). Utover på 1800-tallet økte antall kvæner og nordmenn sterkt, både på grunn av gruvedrift i området og på grunn av utviklingen innen fiskerinæringen, men samene utgjorde stadig omtrent halvparten av befolkningen. Åtte av ti personer i området talte omkring midten av 1800-tallet både samisk, finsk og norsk, men ekteskapene var pr. 1875 etnisk endogame for 79 prosent vedkommende blant kvænene, 92% blant nordmennene og 94% blant samene. Figuren og disse opplysningene er hentet fra Ivar Bjørklund, *Fjordfolket i Kvænangen*, Oslo 1985, s. 77 og 175. I sin framstilling bruker Ivar Bjørklund, som er sosialantropolog, ikke historiker, de etniske forholdene som en nøkkel til historien, i en grad som har gjort hans arbeid omstridt både blant lokalbefolkningen og blant historikere. Hans tese er at det er de etniske prosessene og et sterkt integrasjonspress fra statens side overfor samer og kvæner som har vært avgjørende i lokalsamfunnets utvikling. Og det er neppe noen tvil om at de etniske spenninger i landsdelen er betydelig underkommunisert i en lang rekke andre lokalhistoriske arbeider.

kommune i Nord-Norge kan det være de etniske forhold. Slike fundamentale forhold kaster sitt »forklarende« lys over hele tilværelsen, og gjør det mulig for historikeren å skape et proporsjonert helhetsbilde med høyt forklaringspotensiale, en syntese. Man kan kalle dette for *integrerende lokalhistorie*, kjennetegnet av at de enkelte temaer underordnes syntesens perspektiv.⁵ De arbeider av denne type som foreligger er alle skrevet relativt nylig

og av forfattere med universitetsutdannelse i historie eller tilgrensende fag.

Litterære kvantiteter

I alt er det i løpet av 1900-tallet, fra den lokalhistoriske litteraturens spede begynnelse like etter siste århundreskifte og fram til i dag, utkommet ca. 550 bind *generell bygdehistorie*.

Over halvparten av disse bindene er utkommet i løpet av de siste 25 år, mens altså hele århundret fram til 1970 gikk med til å prestere de første ca. 260. Utgivelsestakten de siste par tiår er dermed mer enn fordoblet i forhold til tiden før ca. 1970 når det gjelder denne genren. For *gårds- og slekts-historiens* vedkommende er de siste tiårenes kvantitative dominans enda mer utpreget: Det samlede tall til og med året 1995 er der ca. 820 bind, hvorav bare ca. 300 utkom før 1970. Det foreligger forøvrig også ca. 120 bind av kombinert bygde- og gårds- og slekthistorisk innhold, de fleste av noe eldre dato.

Når det gjelder *byhistorie* har den kvantitative utviklingen gått i mer uregelmessige bølger. I alt foreligger det ca. 150 bind innenfor denne genren.

For de *lokalhistoriske* årbøkene kan man konstatere et forløp på linje med det som gjelder bygdeboka: Mens det inntil midten av 1970-årene ennå eksisterte forholdsvis få årbøker, i hvert fall av strengt lokal type, dvs. for enkeltkommuner, er det i dag ca. 220 kommuner som har sine egne, dvs. temmelig nøyaktig halvparten av alle, og de fleste av de øvrige kommuner er bra dekket av regionale årbøker.

Konklusjonen på dette må bli at lokalhistoriens situasjon i Norge, kvantitativt sett, er relativt tilfredsstillende for tiden. Alle de tall som er gitt i det foregående er nemlig de høyeste som noensinne har kunnet gis om disse forhold. Tallmessig har virksomhetsnivået innenfor lokalhistorisk arbeid aldri tidligere ligget så høyt i Norge som i dag.

Spesielt bemerkelsesverdig og gledelig er det at det lokalhistoriske aktivitetsnivået nå er omtrent like høyt i Nord-Norge som i resten av landet. Helt til for ca. 20 år siden var storparten av Nord-Norge temmelig uberørt av den lokalhistoriske bevegelsen. Fra

omkring 1970 kom imidlertid befolkningen også der, blant annet i forbindelse med den første EEC-avstemningen, til bevissthet om at de hadde en fortid som det var av stor betydning å kjenne. Dette førte nokså umiddelbart til en eksplosiv vekst i tallet på årbøker og historielag, og etter hvert også til igangsettelse av bygde- og byhistoriske arbeider av mer omfattende karakter. Økende etnisk bevissthet er en faktor som bidrar til å øke historieinteressen. Det samme gjør den fokusering av okkupasjonstiden som er skjedd i forbindelse med de siste års jubileer. Åpningen av grensen mot øst har også brakt viktige aspekter av fortiden fram i bevisstheten igjen.

Blir det ikke snart nok lokalhistorie?

Med 700 bind generell by- og bygdehistorie, 820 bind gårds- og slekthistorie og 120 kombinerte bind til fordeling på 435 kommuner kunne det kanskje være en nærliggende tanke at Norge snart er »dekket« med slike bokverk, at markedet er mettet. Norsk lokalhistorisk institutt gjennomførte derfor for noen år siden en kartlegging med sikte på å fastslå den reelle »dekningsgraden«.⁶

Når er en kommune »bygdebok-dekket«? Hvilke kriterier skal man legge til grunn? I den nevnte undersøkelsen ble dekningskravet når det gjaldt generell bygdehistorie eller byhistorie formulert slik: Bygdeboka eller byhistorien måtte dekke »kommunen geografisk, emnemessig og tidsmessig [fra de eldste tider og] fram til 1940«.⁷ Det vil si at framstillingen måtte gjelde hele den nåværende kommunen, at framstillingen måtte ha en akseptabel bredde, og dekke hele tidsrommet bak ca. 1940. For gårds- og slekthistorie var kravet rett og slett full geografisk dekning av kommunen, dvs. at prinsi-

pielt alle gårdsområder fram til et visst tidspunkt skulle være behandlet, uten at det var formulert spesielle kvalitetskrav.

Bedømmelsen av bøkene måtte i en del tilfeller bero på skjønn. Særlig problematisk var det å avgjøre hvor grensene skulle settes for akseptabel dekning av den generelle historien. Med de forbehold som fulgte av dette viste undersøkelsen at med hensyn til generell by- og bygdehistorie var det omtrent en tredjedel av kommunene som hadde akseptable arbeider for tiden fram til ca. 1940. Men her kan vi godt ha in mente at etterkrigstiden nå er blitt så lang at den definitivt krever lokalhistorikernes oppmerksomhet. Om vi skulle krevd dekning også av denne perioden, ville dekningsprosenten sunket kraftig.

Dekningsgraden var bedre når det gjaldt gårds- og slektshistorie, der nesten halvparten av landkommunene hadde full territoriell dekning. I realiteten er det imidlertid store kvalitative forskjeller også innenfor denne genren. Særlig er mange eldre arbeider mindre tilfredsstillende, og skulle man tatt hensyn til dette, ville dekningsgraden også her gått atskillig ned.

Undersøkelsen dokumenterte derfor at til tross for de ca. 1.650 solide bind som foreligger, er det fremdeles meget langt igjen før hele landet kan sies å ha tilfredsstillende historieverk av denne art. Hovedkonklusjonen ble at i 1992 var det bare ca. 20 prosent av samtlige norske kommuner som tilfredsstilte de oppsatte kravene til by- og bygdehistorisk »dekning«, dvs. forholdsvis lempelige dekningskrav. Det er følgelig ingen »dekningsmessig« grunn til at arbeidet med de lokalhistoriske hovedverk skal ebbe ut med det første.

De selges også i relativt høye antall, ikke minst de gårds- og slektshistoriske arbeidene. Når opplaget skal fastsettes er det vanlig, spesielt i mindre

urbaniserte kommuner uten dominerende sentra, å ta utgangspunkt i dagens tall på husstander innenfor kommunegrensene. Det store flertall av »innfødte« husstander vil erfaringsmessig kjøpe bøkene, som dessuten har et stort marked blant dem som har flyttet fra hjemkommunen. Det foregår også fremdeles et visst salg blant norskamerikanere i USA. For generell by- og bygdehistorie er salgstallene gjennomgående noe lavere, og distriktshistoriske arbeider selger sannsynligvis merkbart dårligere i forhold til den berørte folkemengden enn de strengt lokale.

Profesjonalisering og kvalitet

Norske historikere har gjennom hele 1900-tallet beskjeftiget seg med lokalhistorie, og altså ikke bare »urban lokalhistorie« (kjøpstadshistorie), som jo er en anerkjent internasjonal disiplin, men også med »ikke-urban lokalhistorie«, dvs. landsbygdssamfunnenes historie, bygdenes historie. Genren har mottatt avgjørende impulser fra framtrepende historikere som Oscar Albert Johnsen, Edvard Bull den eldre og Andreas Holmsen. Særlig sistnevnte har hatt en sterk posisjon innenfor norsk lokalhistorie, og var kanskje den som, gjennom sitt verk *Eidsvoll bygds historie*,⁸ definitivt dokumenterte for hele det norske historikermiljø at bygdesamfunnet og gården var faglig fullverdige objekter for historieforskningen. En betydelig andel av dagens universitetslærere har da også på et eller annet tidspunkt arbeidet med et lokalhistorisk oppdrag av denne art. Men helt opp til i dag har bygdehistorien samtidig vært en tumleplass for amatører.

Det er en alminnelig oppfatning at innenfor hovedgenren bygdebøker og byhistorie har dagens arbeider gjennomgående høyere faglig kvalitet enn

Professor Andreas Holmsen (1906-1989) står ubestridt som norsk lokalhistorisk forsknings sentrale figur. Andre historikere hadde før ham gitt de lokalhistoriske hovedgenrene viktige faglige impulser, men Holmsens innflytelse nådde lenger. Hans innsats skjedde på flere felter: For det ene leverte han gjennom sitt mønsterdannende bygdebokverk om Eidsvoll et overbevisende eksempel på at bygd og gård var faglig interessante objekter for historiske studier, og at studiet av disse bosetningsenhetene var velegnede innfallsporter til generell norsk samfunnshistorie. For det andre utførte han en rekke grunnlagsstudier i norsk agrarhistorie, som på en rekke områder har gitt norsk lokalhistorisk forskning en sikrere basis. For det tredje var han i en årrekke redaktør av tidsskriftet *Heimen*, som er den norske ekvivalenten til *Fortid og Nutid*, og utfoldet i denne tiden en meget energisk pedagogisk virksomhet i tidsskriftets spalter, både i form av artikler og – ikke minst – gjennom instruktive bokanmeldelser. For det fjerde og siste hadde han som universitetslærer en lang rekke studenter som han inspirerte til lokalhistoriske studier, og som i mange tilfeller senere har kommet til å utføre lokalhistoriske arbeider, der de har anvendt Andreas Holmsens teorier og metoder, slik de kjente dem både fra hans Eidsvolls-bøker og fra hans undervisning.

bøker utgitt tidligere, fram til og med tiårene nærmest etter siste krig.

Den høyere faglige kvaliteten har først og fremst sammenheng med den ytterligere profesjonalisering som har funnet sted for hovedgenrenes vedkommende de siste årtier. Full universitetsutdannelse hadde i 1970 omlag 35% av de forfattere som da var i gang med by-, bygde- eller distriktshistoriske arbeider; omkring 1990 var den tilsvarende prosenten ca. 65. Fra 1970 til i dag er det derfor skjedd omtrent en fordobling når det gjelder profesjonalistenes andel av slike oppdrag, fra ca. $\frac{1}{3}$ til ca. $\frac{2}{3}$. Dersom vi hadde sett spesielt på byhistorie, ville vi temmelig sikkert funnet 100% profesjonell dekning, og det samme gjelder utvilsomt også distriktshistorie.

Profesjonaliseringen har langt på vei fordrevet amatørerne fra disse genrene. Det betyr likevel ikke at amatørerne er brakt til taushet. Tvert i mot kommer i dag langt flere til orde enn noen gang tidligere, takket være det store antallet lokalhistoriske periodika som årlig ser dagens lys, og den store produksjonen av »andre lokalhistoriske arbeider« som ble nevnt ovenfor.

Hva består den faglige kvalitetshevingen i når det gjelder bygde- og byhistorie? Det er trolig visse generelle trekk som kan observeres. Jeg vil sette opp tre kriterier som etter min oppfatning særlig kan skille den moderne, profesjonelle lokalhistoriker fra sin eldre, ufaglærte kollega. De kan ses i sammenheng med framstillingenes forhold til begrepene *isolasjon* og *integrasjon*, som definert ovenfor.

Forholdet til kildene

Det første kriteriet gjelder forholdet til kildene, og har relevans for så vel gårds- og slektshistorie som generell lokalhistorie. Den profesjonelle har en kildekritisk skolering som setter ham/

henne i stand til å praktisere en gjennomgående sikrere omgang med kildene og som framfor alt muliggjør en mer aktiv holdning overfor kildene enn hos amatører. Den profesjonelle stiller sine egne spørsmål til kildene, mens amatører helst nøyer seg med passivt å referere dem; han/hun bringer dem videre til leserne så å si uberørt av historikerhånd.

Spesielt gir den profesjonelles kildekompetanse en bedre beherskelse av middelalder og tidlig nytid. En amatør får lite og intet ut av disse periodene i sammenligning med en kvalifisert historiker. Noe tilsvarende er det naturligvis også med de nyeste periodene, men ikke så markant; selv en amatør kan tross alt uten vanskelighet lese kilder fra de siste 150 år. Uten forkleinelse for noen vil jeg derfor mene at eldre tid i høyere grad krever spesialkompetanse enn den nyeste. Både skriften, språket og de realhistoriske forhold er mer fremmedartede i middelalderen enn i mellomkrigstiden.

Tradisjon og fornyelse

Kriterium to gjelder historikerens innoverende evne, hans/hennes posisjonering i forhold til faglige tradisjoner på den ene siden og evne til fornyelse på den andre. Også dette kriteriet angår begge de nevnte hovedgenrer. Både den profesjonelle og amatører vil vanligvis tilhøre et miljø, men det dreier seg om prinsipielt forskjellige miljøtyper. »Lekmannsmiljøet« vil erfaringsmessig være opptatt av de tradisjonelle måter å gjøre ting på, og de forfattere som springer ut av dette miljøet vil, spesielt når det gjelder vel etablerte genrer, være relativt sterkt bundet av foreleggene, og ikke så lett kunne se at ting kan gjøres annerledes. Det trekker i samme retning at denne forfattertypen dessuten har dårlig beherskelse av kildematerialet,

og ikke er i stand til å overskue hvilke muligheter det byr på.

Den profesjonelle, på den annen side, kommer fra et miljø som skal være prinsipielt og konstant åpent for innovasjoner, enten de oppstår mer eller mindre spontant i miljøets midte eller kommer i form av impulser utenfra, fra andre historikere eller historikermiljøer, eller fra andre fag. Den profesjonelle bør derfor være i stand til, på en ganske annen måte enn amatører, å bringe nye faglige impulser inn i et fagområde som lokalhistorie. Det er heller ingen tvil om at de fleste innovasjoner innenfor de lokalhistoriske hovedgenrene skyldes nettopp profesjonelle; jeg kommer tilbake til det.

Isolasjon eller integrasjon

Kriterium nummer tre gjelder historikerens forhold til delene og helheten, og henspiller særlig på arbeidet med generell lokalhistorie. Stikkordene er isolasjon og integrasjon, som definert ovenfor. Den ikke-profesjonelle vil normalt se bare isolerte deler og ingen integrert helhet. Eller kanskje vi kan si at den ikke-profesjonelle nok intuitivt vil fornemme helhet, men hans overdrevne respekt for genre-tradisjonen og for kildematerialets føringer, tvinger ham/henne i retning av en fragmentert framstilling. I den tematiske bygde- eller byhistorien kommer vi hvert enkelt tema meget nær inn på livet, vi får nærhet og et vell av detaljer, men vi får ingen helhet. Det er tale om tematisk isolasjon.

Integrert lokalhistorie betinger for det første at historikeren gjør seg den tanke – som ikke skulle ligge særlig fjernt – at de ulike sidene av livet i lokalsamfunnet faktisk henger sammen, at tilværelsen, hverken for individet eller kollektivet, består av innbyrdes isolerte sektorer, at tilværelsen, til tross for sitt mangfold, for en stor del

kan oppfattes som primært styrt av noen få grunnleggende faktorer. For det andre må historikeren ha en overbevisning om at veien til en dypere forståelse av en historisk utvikling i lokalsamfunnet må gå gjennom innsyn nettopp i sammenhenger og fundamentale basisforhold, ofte skjult, forøvrig, eller i hvert fall mangelfullt erkjent, for den samtid de påvirker. Framstillingen bør ta sikte på å klarlegge disse sammenhengene for leserne, og det betinger i sin tur at historikeren har en framstillingsform som setter leserne i stand til å annanne budskapet.

Det er imidlertid ikke slik at profesjonelle historikere alltid skriver integrert lokalhistorie. Tvert i mot hører det heller til unntakene. En undersøkelse fra 1992 av hvordan generell bygde-, by- og distriktshistorie framstiller etterkrigstiden⁹ viste at bare et mindretall av de foreliggende arbeider kan karakteriseres som relativt vel integrerte. I det store flertall av bygdebøker og byhistorier har forfatterne enten ikke maktet å realisere sine syntetiserende ambisjoner, eller de har simpelthen ikke hatt slike ambisjoner. Man kan bemerke til dette at etterkrigshistorien, med sin nærhet og sin overveldende kilderikdom, kanskje byr på spesielle problemer for den forfatter som vil skrive en helhetlig framstilling. Særlig for en oppdragsforsker som arbeider innenfor forholdsvis stramme tidsrammer kan dette tenkes å ha betydning, men i så fall ikke spesielt for etterkrigshistorikeren. Indisiene peker derfor i retning av at mangelen på syntese ikke skyldes perioden, men historikeren.

De fleste av dagens norske historikere som skriver bygde- eller byhistorie har likevel trolig et positivt syn på syntese, som en etterstrebbesverdig kvalitet ved arbeidet, og en del bøker utkommet i det aller siste bidrar atskillig til å øke frekvensen av synteti-

serende arbeider. Sannsynligvis vil det komme enda en god del slike arbeider i de nærmeste årene. På den annen side er det mulig at ideer knyttet til postmodernismen vil redusere historikernes syntese-ambisjoner.

Nye trekk i norsk lokalhistorie i dag

Når det gjelder *gårds- og slektshistorie* er det et lett observerbart trekk at denne litteraturens fysiske omfang har økt betraktelig de siste par ti-årene. I bygder som fikk skrevet slike verk i mellomkrigstiden eller i tidlig etterkrigstid fikk ofte hele gårds- og slektshistorien plass i ett bind. Når den samme bygda i dag vil ha et nytt slikt verk, fordi det gamle er utsolgt og heller ikke kjennes helt tilfredsstillende lenger, blir det ene mellomkrigsbindet ikke sjelden erstattet av fire-fem hver for seg like ruvende bøker. Mens noe eldre bøker kanskje brukte gjennomsnittlig 8-10 boksider pr. gårdsområde, ser man eksempler i dag på at forfattere bruker helt opptil 40-50 boksider for hvert gårdsområde. Her spiller det en viss rolle at illustrasjonsgraden er økt betraktelig. Det later til å være en norm for nyere arbeider innenfor alle lokalhistoriens hovedgenrer at hvert eneste oppslag i boken bør ha en illustrasjon, eventuelt et annet element som bryter hovedtekstens monoton. Men det er andre grunner til omfangsøkningen som betyr mer.

Den viktigste årsaken til at slike bokverk eser opp er at det slektshistoriske stoffet nå vies mer systematisk oppmerksomhet enn det som var vanlig tidligere. Mens eldre bøker gjerne var sosialt selektive, og helst konsentrerte seg om bondefamiliene, er parolen nå at ingen skal diskrimineres. Dette betraktes som rimelig ut fra alminnelig likhetstenkning, og vil som regel være en forutsetning for å få politisk

gjennomslag blant kommunens folkevalgte for offentlig finansiering av kostbare bygdebokprosjekter; mange kommunepolitikere kjenner de eldre bøkene og deres sosiale slagside, og vil naturligvis ikke være med på å bevilge midler til nye verk med tilsvarende tendens. Kravet i dag er derfor ideelt sett, og både av politiske og faglige grunner, at »alle« som har levd i bygda i det kildedekkede tidsrommet skal være nevnt i gårds- og slektshistorien, og helst plassert inn i sin slektssammenheng, et krav som ikke lå i eldre bygdebokmønstre. Samtidig er det blitt nokså vanlig å føre slike bøker helt fram til trykningstidspunktet, og spesielt i kommuner med sterk folketallsøkning i nyeste tid får derfor forfatteren et uhyre omfattende arbeid med det personalhistoriske stoffet.

I nær forbindelse med den økende vekten på personalhistorie står anvendelsen av data-teknologi. Alle forfattere tar i dag edb i bruk i større eller mindre grad, og ikke så få av dem som skriver gårds- og slektshistorie benytter spesialprogrammer utviklet for nettopp slektsdelen av denne genren. Disse nye hjelpemidlene har sikkert gjort at mye av rutinearbeidet kan foregå raskere, enklere og sikrere enn tidligere, men har samtidig ført med seg at forfatternes ambisjoner overfor det enorme personalhistoriske kildematerialet er blitt merkbart større, noe som i sin tur har ledet til betydelige arbeidsmessige og økonomiske konsekvenser.

En del forfattere legger nå større vekt på kvinne-aspektet i gårds- og slektshistorien enn det man finner i eldre arbeider. Til tross for at kildematerialet fokuserer mannen, prøver man å gjennomføre en sterkere grad av likestilling i framstillingen. Mye kan faktisk oppnås rett og slett ved språklig aktpågivenhet og typografiske virkemidler. Men det gjelder naturligvis først og fremst å innta en ak-

tiv holdning overfor de muligheter kildematerialet tross alt gir til å studere kvinners liv.¹⁰

Med større vekt *både* på personal- og gårdshistorie blir resultatet at slike bokprosjekter i dag ikke bare blir mer omfangsrike enn tidligere, men også tar atskillig lenger tid. Når det samtidig er vanligst i dag at arbeidet utføres av historikere eller andre profesjonelle, som krever adekvat betaling, betyr det at dagens bokverker innebærer en helt annen økonomi enn tilsvarende prosjekter basert på eldre mønstre og gjennomført stort sett av gratisarbeidende amatører.

Gårds- og slektshistorie som genre er utviklet med tanke på det rurale samfunn, preget av gårdsbosetning og primærnæringer, og slett ikke for tettsteder og villastrøk. Likevel ser man stadig at det skrives »gårds- og slekthistorie« også for slike bosetningstyper, enda den enkelte villa eller det enkelte rekkehus naturligvis ikke har en historie på linje med en gård. En bolig er dessuten oftest intet arbeidssted, slik en gård tradisjonelt er. Det som kan sies om en bolig, begrenser seg derfor til opplysninger om beboerne.

Man kan spørre seg om denne genren, med tiltagende urbanisering og alt som følger den, stadig skal beholde sin høye status innenfor norsk lokalhistorie. Kanskje tør man tro at kommuner som i dag har faglig gode, moderne og innholdsrike gårds- og slekthistoriske verker, nå har bekostet et slikt arbeid for siste gang. I så fall vil genren dø ut med økende landsdekning. Men det er under alle omstendigheter langt fram.

Innenfor *generell lokalhistorie* kan man se flere parallelle tendenser gjøre seg gjeldende. Et aktuelt begrep er her samtidshistorie. For ikke mange år siden var det atskillige historikere som ytret skepsis mot å skrive historie helt opp i samtiden. Denne skepsis var forankret i en forestilling om at historike-

ren var avhengig av et visst avstandsperspektiv, en kronologisk distanse, for å kunne observere og analysere et historisk tema. Skulle man føre historien helt opp til i dag, ville dette perspektivet bli for kort, ble det sagt.¹¹ I dag vil antagelig de færreste historikere vedkjenne seg slike synspunkter. Lokal samtidshistorie har i realiteten vært knesatt siden begynnelsen av 1980-tallet, og akkurat nå er aller nyeste tid en periode som får mer enn alminnelig oppmerksomhet. Da Norsk lokalhistorisk institutt i januar 1996 arrangerte et seminar spesielt beregnet på historikere som arbeider med den etterkrigstidens lokalhistorie, møtte det representanter for omtrent 20 igangværende bygde- og byhistoriske prosjekter.

Et annet sentralt begrep er »historie nedenfra«. På en måte kan man naturligvis si at norsk lokalhistorie alltid har praktisert prinsipper som langt på vei kan fortjene en slik betegnelse. Men alt er relativt, og mye av den eldre lokalhistorien framstår i dag som sosialt diskriminerende. Jeg tenker her særlig på gårds- og slektshistorien, men også på generell by- og bygdehistorie. På begge områder er det skjedd en demokratisering. Det viser seg i den generelle lokalhistorien gjennom endringer i emnevalg og synsvinkler, som har gjort at ikke bare de gode bønder vies oppmerksomhet. Demografiske temaer og synsvinkler har her stor betydning. Større vekt på kvinnehistorie trekker i samme retning. Det samme gjør den oppmerksomhet som nå rettes mot hverdagshistorie, materiell og immateriell folkekultur, en tendens som antagelig er den viktigste nyhet innenfor norsk lokalhistorie i de aller siste årene.

Riktignok kan man ikke si at hverdagshistorie er noe helt nytt innenfor norsk lokalhistorie. Tvert i mot har disse aspekter av fortiden alltid vært viet oppmerksomhet av en god del lo-

kalhistoriske forfattere. Poenget er imidlertid at det tidligere var de såkalte amatørerne – folk som så å si ikke hadde bedre forstand – som tok opp slike temaer, og da på vanlig, isolerende vis. Nå er det de profesjonelle som kommer etter, og det betyr, skulle man tro, at hverdagshistorien på en ganske annen måte kan bli en integrert del av fortidsbildet. Det viser seg imidlertid at dette ikke alltid slår til.

Integrasjon av hverdagshistorien er riktignok en hovedsak for etnologen Alf Eggset i bøkene om Midtre Gauldal i Trøndelag fra ca. 1660 til i dag.¹² Hans tobindsverk er gjennomsyret av etnologiske synsvinkler, og han sier selv i forordet til bind to at »Målet er å gi ei etnologisk framstilling av Midtre Gauldal fram til i dag«. Dette viser seg i temavalg, i vinklingen av temaene, og i kildebruken, med stor vekt på tradisjonsmateriale og fotodokumentasjon. Flere andre etnologer har i de siste år utgitt bygdehistoriske verk som inkluderer hverdagshistorie mer enn det som har vært vanlig i historikernes bygdebøker opp til i dag, om enn ikke i samme grad som Alf Eggset.¹³

Historikerne Leonhard B. Jansen og Alfred Ryningen legger i sitt store verk om Valle i Setesdal på Agder¹⁴ meget stor vekt på hverdagshistorie og folkekultur. De har imidlertid ikke integrert dette stoffet i den periodiserende framstillingen av befolkningshistoriske, økonomiske, sosiale og politiske forhold, men har laget et separat bind av hverdagshistorien og den folkelige kulturen.

Denne løsningen illustrerer problemet med å integrere relativt store mengder data om folkelige kulturytringer i en periodiserende framstilling. For så vidt er det *generelt* et problem å integrere store datamengder i slike framstillinger. Når det gjelder folkelig kultur kommer dessuten den ting til, at mange kulturtrekk viser stabilitet ut over den periodeinndeling som hi-

storikeren etablerer på annet grunnlag, f.eks. ut fra demografiske, økonomiske eller politiske forhold. Denne utakt mellom hverdagslivets strukturer og andre aspekter av historien fører med seg disposisjonsmessige problemer. Periodiseringen må nødvendigvis bygge på ett enkelt, fundamentalt kriterium eller på kronologisk sammenfall av et knippe viktige kriterier, og vil aldri passe for alle sider av tilværelsen eller historien. Det vil derfor by på store framstillingsmessige utfordringer å flette det hele sammen til helhetlige bilder.

Impulser fra tilgrensende fag

De nye trekk innenfor norsk by- og bygdehistorie har opplagt sammenheng med den videreførte profesjonaliseringen. Men det er interessant å legge merke til at nyhetene introduseres ikke så mye av historikere som av etnologer og enkelte representanter for andre fag. Det ser vitterlig ut til at lokalhistorien fornyes utenfra og ikke innenfra. Noe tilsvarende er for så vidt skjedd minst én gang tidligere. Men den gang, i 1960-1970-årene, kom impulsene fra samfunnsvitene, i tråd med den innflytelse som samfunnsvitenskapene generelt øvet i de årene.¹⁵ I dag er det, like symptomatisk, tale om representanter for tilgrensende *humanistiske* fag.

Man må nesten spørre seg: Når kom det sist en vesentlig innovasjon til lokalhistorien fra *historikerhold*? Det fundamentale grunnlag for historikerens forhold til lokalhistorie, den definitive og overbevisende demonstrasjon av lokalhistoriens vitenskapelighet og av dens relevans for norsk historie og norske historikere, *dette* var etablert som faktum allerede i mellomkrigstiden. Må man derfor ikke si at alt som er skjedd siden Andreas Holmsens mønsterdannende verk har bestått ba-

re i en konsolidering av stillingen, av mindre utbedringsarbeider?

Etter min oppfatning har i hvert fall bidragene fra representanter for andre fag – dem jeg har nevnt og sikkert en del andre – bidratt i meget høy grad til at lokalhistorien i dag preges av en sterkere vitalitet enn på lenge, ja, trolig sterkere enn noensinne. Det bidrar i høy grad til dette inntrykket at også historikerne av i dag er ganske forskjellige innbyrdes. Det er ingen enhetlig »skole« å finne. Det er framfor alt mangfoldighet som preger bildet. Det er mange vitenskapelige miljøer og en rekke humanistiske fag som ser lokalhistorie som et viktig arbeidsfelt.

Lokalhistorie som investering i kultur

Det er kommunene som bekoster de store verkene i norsk lokalhistorie, bygdebøkene og byhistoriene. Praktisk talt alle slike tiltak er i våre dager millionprosjekter. Tidlig i 1980-årene brukte kommunene samlet ca. 20 millioner kroner pr. år til dekning av forfatterlønninger og trykningsutgifter. Rundt 1990 var denne summen økt til omtrent 40 millioner kroner årlig.¹⁶ Antagelig ligger tallet på samme nivå også i dag.

I den utstrekning man vil regne lokalhistorisk oppdragsforskning som genuin historieforskning – og det bør man gjøre i hvert fall i de ca. 65% av tilfellene hvor det som nevnt står fagfolk bak – må man si at en meget vesentlig del av de midler som det norske samfunnet totalt bruker på historieforskning, faktisk tilfaller lokalhistorien. Kommunene erkjenner i de fleste tilfeller at fellesskapet, det offentlige, har et ansvar for lokalhistorien, spesielt i forbindelse med store løft som bygdebøker og byhistoriske bokverk. Samtidig foregår det selvsagt også et utstrakt frivillig og ubetalt fritidsar-

beid med lokalhistorie. Samlet sett er derfor dagens inntrykk at norsk lokalhistorisk virksomhet både kvantitativt og kvalitativt befinner seg på et høydepunkt.

Noter:

1. Ola Alsvik: *Fagfelt og folkerørsle. Norsk lokalhistorie i det 20. århundre*, Norsk lokalhistorisk institutt, Oslo 1994.
2. *Norsk lokalhistorisk litteratur 1946-1970*, utg. av Universitetsbiblioteket i Oslo, 1976-1981. *Norsk lokalhistorisk litteratur 1971-1990*, utg. av d.s., 1993-1994.
3. Et relativt ekstremt eksempel er Lars E. Øyane: *Gards- og ættesoge [=slektshistorie] for Luster kommune* (1984-), som har engelsk undertittel, *The Luster County Farm and Family History Book*. Hvert bind har dessuten engelsk »Introduction«. Lesere som ikke behersker norsk kan ved hjelp av denne veiledningen trolig finne fram i det slektshistoriske stoffet.
4. Einar Niemi og Harald Winge: Lokalhistorie som etterkrigshistorisk forskningsfelt, *Etterkrigshistorisk Register* 19, utg. av LOS-senteret, Bergen 1993, s. 13-27.
5. Jfr. Einar Niemi: Norsk lokalhistorie på 1970- og 80-tallet – paradigmeskifte eller kontinuitet?, *Heimen* 4/1989 s. 197.
6. Margit Løyland: Bygdebokdekninga i Noreg. Resultat frå NLI-prosjektet 1992, *Heimen* 4/1993, s. 276-285.
7. Sst. s. 276.
8. Verket består av to bind generell bygdehistorie, det første skrevet av Holmsen selv, det andre av Rolf Fladby og Edvard Bull den yngre; dertil tre bind gårds- og slektshistorie, det første også her skrevet av Holmsen, de to andre av Birger Kirkeby. Utg. Eidsvoll 1936-1959.
9. Niemi og Winge: Lokalhistorie (se note 4).
10. Anna Tranberg: Kjønn og språk i gårds- og slektshistoriene, *Kvinnekår i det gamle samfunn ca. 1500-1850*, red. Anna Tranberg og Harald Winge, utg. av Norsk lokalhistorisk institutt 1985, s. 23-41.
11. Niemi og Winge: Lokalhistorie (se note 4).
12. Alf Eggset: *Fjerne tidsaldre*, 1994, og *Steg inn i nåtida*, 1995 = bind 1 og 2 av *Bygdehistorie for Midtre Gauldal*.
13. Inger Jensen: *Hvaler 1800-1940*, 1993; Roy Høibo: *Soga om Sand*, 1993; Guro Nordby: *Ullensaker 1940-1992*, 1995; Arne Asphaug: *Øygarden 1850-1885*, 1992, og *Øygarden 1885-1920*, 1995. Den immaterielle folkekulturen eller mentalitetshistorien står svært sentralt hos Arne Bugge Amundsen: *Borge 1500-1800 I-II*, 1993. Han er spesielt opptatt av befolkningens »tankeverden og deres forhold seg imellom, deres tro og deres konflikter«, som det heter i forordet til halvbind to.
14. Bygdebokverket for Valle består av fem bind gårds- og slektshistorie (1985-1987) på til sammen ca. 2.700 sider; to bind generell bygdehistorie (1994) på 1.250 sider og et register-, kilde- og notebind (1994). I Valle kommune bor det bare ca. 1.500 personer, men kommunen er meget velstående pga. store årlige inntekter fra kraftverksutbyggingen (elektrositetsutbyggingen).
15. De sentrale bygdebokarbeidene fra samfunnsvitenskapelig hold var Jens Christian Hansen: *Notodden*, Notodden 1963; Peter Sjøholt: – og *bygda ble by. Strindas historie 1945-1963*, Trondheim 1971. Begge de nevnte forfattere er geografer.
16. Liv Marthinsen: Bygdebøker for 40 millioner!, *Kringsjå* 21, 1993. Jfr. Harald Winge: *Local History, Making a Historical Culture. Historiography in Norway*, red. William H. Hubbard m.fl., Scandinavian University Press 1995, s. 240-260, spesielt s. 250.